

»Poglej! poglej,« zakriči dete, pogledam proti kraji, Avrelija je jezdila svojega poniža.

»Kmalu me obiščita, dragi Ivan,« šepnila je proti meni.

»Da, da, alj mogla bodeš zopet tako lepo gosti,« rekla je Elizabeta. Madama se je zasmejala i zginila v visokem portalu!

PRIMOLA

Izvirna novela

V v o d

Stari Primož sedi v slabo razsvetljenej sobi. Oko se mu bliska i srdito gleda krepkega mladenča, kateri mirno njemu nasproti sedi.

»Alj si trdno sklenil kljubovati svojemu očetu?« zavpije starec, »če bi to slišala tvoja ranjka mati, še v grobu bi se obrnila. Tedaj me ne vbogaš?«

»Ne morem, oče, ne morem,« boječe odgovori mladenč.

»Meniš tedaj, da sem te zato zredil, zato se potil, zato zapravljal svoj denar, da si goljuf, bogotajec i Bog ve, kaj še? Le pojdi na Dunaj v tvoj raj, povem ti pa, ne dam ti venarja več, nehvalježnež!«

Sin pobesi oči, jeze ga oblije rudečica, vendar ne zine besedice; to starca še bolj vname, zadere se s hripovim glasom:

»Poberi se mi izpred oči, da ti ne kolnem i ne oskrunim spomina tvoje matere, poberi se!«

V svojem srdi ni čutil, kako je zapustil sin sobano.

Drugo jutro je odrinil na vseučelišče.

I

O Vrba, srečna, draga vas domača
Kjer stoji hiša mojega očeta!

Prešeren

Spomladansko solnce se je bližalo k zatonu, se zadnjimi žarki je obsevalo vaški zvonik v P*. Delalci se vračajo z polja, pastirji podijo svoje čede proti vasi i potihnilo je petje milih ptic: narava zavila se je v tihoto, le šumljenje bližne rečice, pa trde stopinje potnikove čule so se v tihoti. Potnik bil je mladenč, kakih i dvajset let star, oblečen v gosposko suknjo. Črna brada mu obsenčeva obraz ter mu daje izraz žalosti i zamišljenosti. Počasi koraka po cesti, ktera je peljala v vas, ter večkrat globoko vdahne. Cesta se zavije i pred njim leži v dolini domača vas. Osupnjen obstane, a solze mu zatitrajo v očesih.

»Že tri leta nisem te videl, draga domačija, mnogo si spremenila svojo obleko! Oh! Kako srčno te ljubim!«

Mladenč ni bil nihče drugi kot sin starega Primaža. Oče mu je vmerl. odpustil mu na smrtni postelji njegove pogreške ter mu izročil vse premoženje; teden prej, kot je mladenč korakal proti vasi, izročili so ga hladnej zemlji. Zapustil je sina, ktereга so z očetovim imenom krstili i sedemnajstletno hčerko Barbiko. Mladi Primož pospeši svoje korake i kmalo dospe v vas. Srce mu tolče, ko zagleda rojstno hišo, zunaj grada najlepše poslopje v vasi. Stopi v hišo,

družina ravno večerja. Plašno gledajo prišlega kosmatina, nihče ga ne pozna. Ko jih pozdravi i nekoliko besed spregovori, skoči mlada deklina v vežo.

»Primož! Primož, moj brat,« oklene se ga ter mu poljubuje lica. Strastno pritisne mladenč deklico na prsi, strmeč jej gleda v modre oči, — še govoriti ni mogel! Bil je to prvi večer v domačej hiši, — tri leta že ni spal v njej!

Drugo jutro napoči, gore i snežniki orumenovali so v izhajočem solncu. Primož vstane, odganjali so mu spomini na preteklost spanje celo noč, odpre okno svoje spalnice ter srka radostno jutrnji zrak. Na dvorišču gibalo se je že vse, družina odpravljala se je na polje z orodjem. Prvi hlapec Miha, ki je za djaj bil mesto gospodarja, opazi Primoža, hoče mu tedaj, kakor poprej očetu, naznaniti, kaj bodo delali danes.

»Dobro jutro, Primož,« ga pozdravi, stopivši v sobo. Mihov glas ga probudi iz globoke zamišljenosti; obrne se k njemu i pravi:

»Kaj bi rad, Miha?«

Miha nekoliko časa molči. Ni vedel, alj bi ga vikal, alj tikal? — E kaj bi ga vikal, saj sem ga pestoval, misli si i reče:

»Hotel sem ti le povedati, da bomo danes sadili v laz u krompir, če bo-deš prišel kaj pogledat.«

»V laz ne grem, pa ti ondi gospodari, Miha.«

»V dolgih travnikih bomo kosili otavo, ko bi kaj pogledat prišel!«

»Bode pa Barbika prišla, le pojdi le, Miha!«

»V ,njivah' bodo orali; zadnjo nedeljo rekel mi je Brentež, da bi sivce rad kupil; dobro bi tedaj bilo, da si tudi ti zraven, ko jih danes ogledat pride v ,njive!«

»Bodem pa prišel, če je ravno treba!«

Miha godrnjaje odide: Slab gospodar, kter se mora toliko prositi!

Primož gleda za odhajajočim i napolni mu radost srce: Kako sem zamogel vendar toliko časa živeti med pustimi zidovji; sedaj šele vem, kaj je domačija! Barbika prinese zajutrk.

Za nekaj časa odpravi se proti ,njivam', da bi govoril z mesarjem. Steza, po kterij je šel, peljala je memo vode, ptice so pele v grmovju i polje je mrgolelo pridnih ratarjev. Po stezi primaha Primožu že znan obraz moža, v lice nekoliko zabuhlega i razmršenih las. Čez ramo je vrgel kamižolo. Opira se na debelo gorjačo. Ni bil ravno star; dostikrat je sam pravil, da jih nosi komaj štirideset na hrbtišču; to so mu povedali fajmošter, preden je šel Grčarjevo Nežo snubit lani o pustu. Silno bi se bil rad ženil, alj zelo nesrečen bil je v tej reči. Hudobni jeziki so hoteli namreč vediti, da je mož prazne glave, alj še huje, da je neumen. Grozno ga je tudi starost jezila, ker povsod so ga navlaši zvali »starega Strevca«. Ta mož pride tedaj našemu Primožu nasproti, čudno se mu zasveti zabuhli obraz, zapazivši ga, odkrije se, rekoč:

»Dobro jutro bi vam vošil, gospod!«

Primož spozna, da dedca nekaj tišči na srcu, pa se ni prevaril. Strevec namreč nadaljuje:

»Če bi vas smel nekaj prositi, gospod?«

»Kaj bi rad, reci hitro!«

Strevec, ki ga grozno jezi, da ga tika, začuden popraša:

»Gospod, morebiti ne veste, kdo sem? Lejte, una tam čedna hišica, moje posestvo, alj znabiti ni čedna?«

»Da, čedna je, čedna! Pa kaj bi vendar rad, hitro mi povej!«

»Alj vidite oni laz za mojo hišo, tudi oni laz je moj. To vam je njiva. Letos sem pridelal na njej toliko korenja i krompirja, da sem preživel samega sebe pa mi ga je še ostalo! Mislil sem si: Strevce, ti bi zamogel še kaj družega preživiti nego sam sebe.«

»Kupi si tedaj prešiča.«

»Da, pozabil sem povedati, tudi prešiča že imam i ostalo mi je še toliko krompirja i korenja, da bi se zamogel še nekdo drugi preživeti nego sam Strevec.«

»Preskrbi si psa, da te varuje, če imaš živeža odveč.«

»Alj gospod, še kaj več bi se zamoglo preživeti pod mojo streho kakor kak pes!«

»I kaj pa vendar hočeš pri meni?«

»Vaša — — Bar — ba — je — — boje na ženitvi, če bi je vi meni — —«

»Pojdi, pojdi, ti stari norec i ne kradi več časa poštenim ljudem.« To rekši, nevoljno se obrne i nadaljuje svojo pot.

Strevec stoji osupnjen. Srdit vpije za njim: »Ti prekajena švedra, kje si se pa ,manire' učil? Sva li midva skupaj pasla? He, na ktorej planini pa? Tedaj sem jaz norec? Kdo si pa ti, kaj pa meniš? Boljšo ženo si pa še upam dobiti, kot je tvoja Barba, desetkrat boljšo!« Tako je vpil dedec, alj Primož ga ni čul, ker se je vmeknil pred njim za bližnje vrbovje.

II

En starček je bil,
Je vince rad pil.
Narod. pes.

Od tistega časa bil je pretekel teden i napočilo je lepo nedeljno jutro. Solnce je rahlo razlivalo svoje žarke po božjej naravi. Zvonovi doné iz visokega stolpa i vabijo verne ovčice k službi v cerkev. Med obilnim ljudstvom najdemo tudi našega Primoža, ki je zunaj grajskih edini v gosposkej suknji. Ko mine duhovno opravilo, vsejejo se ljudje iz cerkve ter se v goste kupe razdelijo. Tudi Primož se vstopi mednje, no nihče mu se ne pridruži, a on tudi nikogar ni želel. Pridrdrda voz grajske gospode ter obstoji pred cerkvenimi vrati. Primož mehanično pozdravi prišle, med kterimi je bilo tudi nekaj gospodičen.

Na vseučilišču sovražil je ženski spol, zato tudi zdaj kmalo pozabi grajske krasotice. Ljudje se razidejo, nekteri v krčmo, drugi na dom. Med zadnjimi je tudi Primož.

Pri ,Polonovci' bila je isti dan zbrana lepa družba pilcev i pijancev. Med njimi se suče i nadleguje stari Strevec, ki je zraven norosti i starosti tudi to napako imel, da je razun vode za silo rad srkal karkolj se je dobilo v Polonovčej kleti. Danes se pričujoči ne menijo dosti zanj, to ga hudo srdi.

»Možje,« zavpije Strevec, »bom vam pa jaz kaj povedal.«

Vsi ga osupnjeno gledajo.

»Alj že veste, da je prišel Primožev gospod iz unega mesta, ne vem, kako se že imenuje, ali je že kdo govoril ž njim, kaj?«

Vsi molče.

»Jaz sem pa govoril, jaz pa jaz! Dober so gospod, čeravno hudo gledajo kot zlodi. Moja mati so djali: človek se spozna že po obrazu, češ, alj je dober alj hudoben? Tukaj se je zmotila, Bog jej daj dobro!«

»Strevec!« oglasi se nekdo mladih pilcev, »tebi se pozna tudi že na obrazu, da si neumen, mati so že imeli prav.«

Velik smeh nastane v pilnici.

»Pobalin,« izdere se Strevec oestro nad njim, »drži jezik saj toliko časa za zobmi, dokler ti se mleko na ustnicah posuši, potlej se šele vtikaj v govore pametnih mož!«

»Pij, Strevce, nikar se jeziti,« pokliče ga star hribovec.

»Kako, da me tikaš, saj nisva skupaj kozarila na vaših planinah, — pil ga pa bom vendar.«

Tako i enako so ga sosedje pikali ves čas. Nazadnje ni več stati zamogel na ostarelih nogah.

»Zapoj, Strevce, zapoj ktero, vsaj vidiš, da gredó dekleta k nauku,« poprosi ga zopet mlad fantalin iz fare.

»Misliš li tepec, da ne morem, alj da ne znam,« godrnja nevoljno i začne s hripovim glasom:

Vince je sladko,
teče prav gladko.

Še dobro nedokonča, ko stopi v sobo oštir i pravi:

»Možje, veste, da med božjo službo ne trpim pijančevanja v svojej hiši. Pojdite v cerkev! Ti pa Strevce molči i zaspij na klopi, saj stari norci niso za petje.«

Pilci odidejo v božji hram, Strevec se pa zavalí mrmraje na klop pri peči: Jaz norec, kaj, ti si norec, — misli, da sem pijan, ti, pijan, ti — — —

III

Breznu i strmini
Lovec gospodar!
Cegnar (Velj. Tel.)

Preteklo je zopet nekaj dni.

Primož se je pečal mnogo z gospodarstvom. Necega jutra vzame staro puško na rame ter gre na lov. Tiho je bilo vse, ko korači po vasi, samo tu pa tam je zapel petelin, hoté priganjati vaščane k delu. Ura ravno vdari pet, ko naš lovec stopi ravno čez most rečice, ktera je vaščanom vodo dajala.

Tamle v smrečji bodo veverice, misli si, tu jo krene proti smrekami. Počasi stopa naš lovec po tihem gojzdu. Tihota, ktera je v gaju vladala, bila je vzrok, da so mu čudne misli po glavi rojile. Spomini na očeta, ki ga je spodil i vendar tako srčno ljubil, probudijo mu v srcu tožnost, da ni niti zapazil vzhajajočega solnca.

Iz take zamišljenosti zdrami ga krokar, izletivši iz svojega gnjezda, ki je po svoje opravljal jutranjo molitev vsegamogočnemu bitju. Mladenč se strese, pogleda na kviško ter zapazi malo žival, ki je, zibaje se po vejah, skakljala po višoj smreki. Hladnokrvno vzdigne cev, — sproži jo, a glasni — pok — odmeva po goščavi od bližnjih planin. Plaha veverica milo jekne, kmalo se vije v lastnej krvi pred neusmiljenim lovцем. Mladenča obide žalost, vidivši vbogo žival v mukah; zopet se zamisli i ne čuti, kako mu je odpadlo morilno orodje, ampak pustivši puško i veverico, poda se dalje po potu, ki pelje po gojzdičku v grad.

Po istej poti pride kmalo za Primožem že znani stari Strevec. Čudno orodje je nosil danes mož se sabo! Imel je tudi staro mnogo barvano kamižolo, čez

ramo je vrgel veliko vrečo, pod pazduho tišči pa malo reščeto, na rokah ima stare vojaške rokavice, čeravno je bilo jutro gorke spomladi. Vsaki bi ga vvidil v hipu, da smuče danes brinovke naš mož! Te mu je plačeval vaški žganjar po deset grošev polovico (mernika). Smejaje je govoril sam sabo:

»Bog ti daj srečo, Kamnjar! Da ti si poštena duša!«

Kamnjar mu je namreč »frakelj« žganega na brinovke zaupal, ki so še visele na brinjah i po ktere se je Strevec danes s svojo lastno vrečo semkaj potrudil.

»Ha, kaj bode neki rekla Kobilarjeva Neža, ko bode vidila, da sem jej osmukal tukaj brinje? Kaj mi je mar! Prav ti je baba, dostikrat si me obrekovala, a jaz ti bom tukaj le danes brinovke osmukal, čeravno si me prosila večeraj pri Jurji, da bi ti jih pustil. Stara si res, zato ti je ta kraj najpripravnejši za smukanje, ker je raven; — v hrib ne morejo več moje kosti, rekla si večkrat, jezik te pa še nese čez gore i doline! Naj ti le škodi jeza, — naj!«

Tako se je jezil i našteval v svojem monologu vse vaške baburine, na ktere je imel kako posebno piko. Naenkrat čuje cviljenje ter zapazi malo veverico, kako se je reva obstreljena semtrtje metala v svojej krvi.

»Dostikrat sem čul, da je veverica tečna s krompirjem, čem s tabo poskusiti,« to rekši, zgrabi vbogo žival, buti ž njo ob smrečje deblo ter jej izbije zadnjo iskro živjenja.

»Tukajle počivaj pri brinovkah!« Nato jo pobaše v platneno vrečo, a pri tej priliki zagleda tudi puško, ki je ležala v visokej travi.

»Oho, tukaj pa leži pihalnik grajskega lovca, gotovo sitnega Lukeža! Uni dan me je zapodel, ko sem smukal na grajskem! Čakaj, Luka, čakaj, doživel boš maščevanja; gospodu nesem tvojo robo, ki ti bo poštene litanije bral; meni bo pa zato dovolil smukati na grajskem. Pri moj' duš', krvavo bo gledal, ko primaham v grad z njegovo cevjô, Ha, ha! Le hitro od tod!«

— — — — —

MADAMA AVRELIJA

Noveleta

1

Gaberška graščina je že silo, silo staro zidovje; z mahom obraščene skale, gotiška oknja i pa šele dolgočasni stolpiči na oglih, vse spričuje dostojno, da je videla še poprejšnje stotletje. Pa nikari misliti, staro zidovje je brez pomenljive krasote! Stopi skozi visoke vrata, preglej notranje naprave i začuden bodeš stermel nad veličastnimi shrambami i stanicami; če pa stopiš šele v grajsko kapelico, slep moral bi biti, ako ne opaziš umetnih slik na stenah. Po širnem poslopju vlada tihota, kakor iz daljine začuje tvoje uho petje malih ptic, ki žvergoliijo v goščavici, katera Gaberk obdaja ter ga razun visoke strehe iz dalje prikriva očem. Vse le-to ganilo ti bode sercê, draga ti bode pusta zidina, zelo teško se bodeš ločil od nje! —

Še otrok sem bil i že sem ljubil strastno stari Gaberk, sam nejsem vedel, zakaj lazim le zmiraj h graščini, v hipu bil sem v goščavici pred njo, ondi sem sedel uro za uro ter gledal po grajskih strehah, oknih i zidovji.

Domu prišedši me je skerbna mati vselej popraševala:

»Kje si bil zopet, Janezek?«